

De hazelworm leidt een verborgen leven. Het dier jaagt evenals de levendbarende hagedis tussen lage vegetatie naar kleine dieren als insecten in het bijzonder mieren, maar ook spinnen, pissebedden etc. en dat doet het vooral in de buurt van struiken om snel weg te kunnen kruipen. Als koudbloedig dier heeft het zonnewarmte nodig en alleen om te zonnen wordt een open plek opgezocht. Helaas worden daar ook fietspaden voor gebruikt, omdat deze warmte vasthouden. De verspreiding van de hazelworm is door deze verborgen leefwijze onduidelijk. In Brabant is dit nog meer het geval dan in andere provincies en dit komt waarschijnlijk door de geringe omvang en de geïsoleerde ligging van geschikte biotopen. De meeste heidevelden zijn omgevormd tot productiebossen. Door bosrandvorming, dunnen in productiebossen, die een gesloten structuur hebben en herstel van structuurrijke en kruidenrijke heidevelden kan het leefgebied weer uitgebreid worden.

Dode hazelaar op pad

Boomschijf als schuilplaats

In de jaren tachtig en negentig werd met enige regelmaat een volwassen hazelworm waargenomen op een moerassig terrein aan de Grensweg in de Maashorst. Annemarie van Diepenbeek heeft achterhaald waar deze hazelworm vandaan kwam. Het bleek een uitgezet exemplaar te zijn en dus geen exemplaar van een oorspronkelijke restpopulatie. Nico Ettema vernam in 2016 van een student van Helicon Den Bosch, die onderzoek deed naar kleine zoogdieren, dat haar vader een paartje hazelwormen uit Frankrijk had meegenomen. Hieruit zijn enkele jongen voortgekomen. Deze man heeft de hazelwormen losgelaten op het terrein aan de Grensweg. De hazelwormen worden al jaren niet meer gezien aan de Grensweg, maar in de zomer van 2015 werd een zonnende hazelworm gezien in een droge sloot langs de Slabroekseweg. Op de plek is door Maurice van Doorn een grote houten boomschijf neergelegd in de hoop, dat de hazelworm deze gaat gebruiken als schuilplek. Dit exemplaar kan een nakomeling zijn van de uitgezette dieren van de Grensweg.

Sinds 2007 is door de waarneming van Wim van de Heuvel bekend, dat er een populatie hazelwormen leeft op de Reekse Heide. Het gebied grenst aan de oostzijde aan de Maashorst, hiervan gescheiden door een provinciale weg. Er is door RAVON in 2008 met behulp van de plaatjesmethode (225 stuks op 25 locaties) onderzoek gedaan naar de verspreiding. Er zijn in totaal twee exemplaren gevonden.

In 2009 werd elders in de gemeente Zeeland een juveniele hazelworm gefotografeerd. Latere bezoeken aan dit terrein hebben geen waarneming opgeleverd (mondelijke mededeling J.v.d.Wijst). In mei 2010 is er op een pad aan de Snippenjacht een dode juveniele Hazelworm gevonden (mond. mededeling Jari Boerboom). Dit is het eerste bewijs van voortplanting van de hazelworm in Herperduin. Eerdere waarnemingen van de hazelworm in Herperduin zijn niet bekend. Migratie vanuit de Reekse Heide is mogelijk, maar dat kan alleen via de Maashorst.

Eerste waarneming van volwassen mannetje hazelworm op 28 september 2014

Twee juveniele hazelwormen in hun schuilplaats op 23 september 2016

Hazelworm waargenomen door Jari Boerboom op de weg op 2 mei 2016

Jari Boerboom bezig met het leggen van golfplaatjes in januari 2017

Op 28 september 2014 is door Henk Strijbosch, oud docent van de universiteit Nijmegen, gespecialiseerd in reptielen en lid van RAVON, een jong mannetje (subadult) in Herperduin gevonden.

Op 16 maart 2015 is weer door Henk onder een plank een jonge hazelworm aangetroffen.

In het voorjaar van 2016 zijn door Jari Boerboom en Nico Ettema een tiental tapijttegels uitgelegd in de omgeving van de vondsten, nadat met Henk Strijbosch het gebied onderzocht was naar geschikte plekken.

In de zomer van 2016 zijn ten noorden van het bekende leefgebied, op de Achterste Heide, twee hazelwormen op een fietspad doodgereden.

Op 5 september bij een controleronde is door Jari Boerboom in de nabijheid van de route een zonnende hazelworm aangetroffen. Op 23 september 2016 werden door Henk Strijbosch onder dezelfde plank twee jonge hazelwormen gevonden.

Omdat de tapijttegels geen resultaat opleverden, zijn in januari 2017 tien golfplaatjes van 60 x 60 cm uitgelegd. In de loop van het seizoen zijn er enkele golfplaatjes verdwenen of verlegd. Bij controles in 2017 zijn ook hieronder geen hazelwormen gevonden; wel lag onder het golfplaatje op de Snippenjacht een levendbarende hagedis.

Restpopulatie of migratie

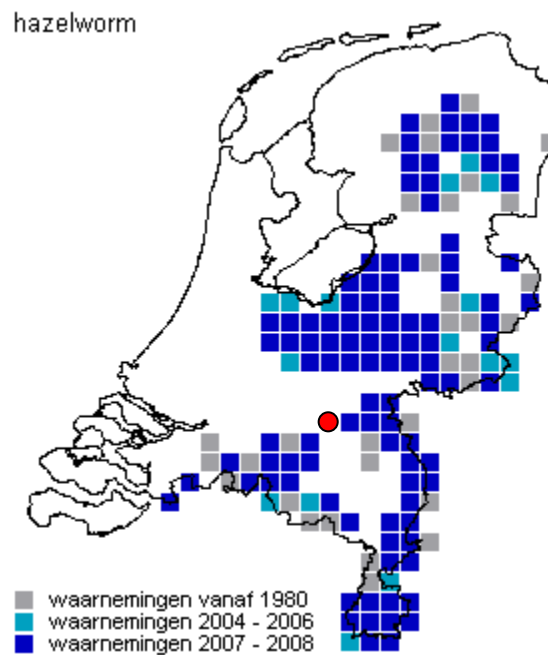
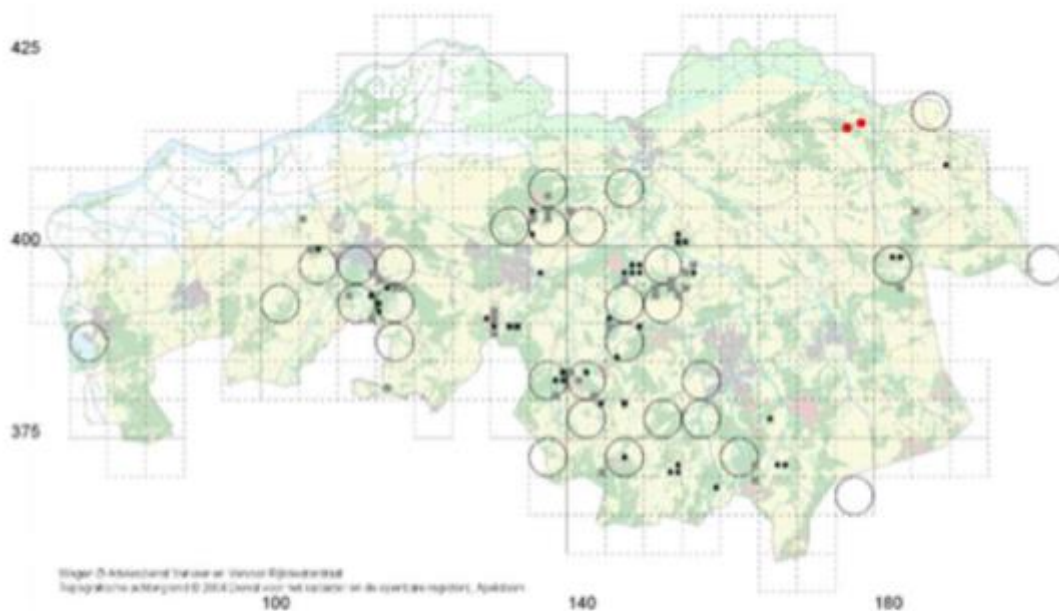

Fig.3: *Verspreiding van de Hazelworm in Nederland. Ontleend aan Verspreidingsonderzoek reptielen en amfibieën 2008 van RAVON* ● *Ligging van de Maashorst*

Op de verspreidingskaart van Nederland met 10 km-vakken ligt de Maashorst tussen twee vakken, waar in 2007 Of 2008 hazelwormen zijn waargenomen. De kaart suggereert, dat van twee kanten de hazelworm Herperduin bereikt kan hebben.

Figuur 7. *Verspreiding van de hazelworm in Noord-Brabant in de periode 1985-2004 en de vindplaatsen (rode stippen) nabij Schaijk in 2007 en 2008.*

Op de verspreidingskaart van Brabant met vakken van 5x5 km blijkt de verspreiding veel groter. De meest nabije vindplaats in het zuidoosten ligt minstens 20 km vanaf de Maashorst nabij Boxtel. Daartussen ligt zowel een kanaal, de Zuid-Willemsvaart als twee beken: de Aa en de Leijgraaf. Dit zijn praktisch niet passeerbare barrières voor hazelwormen en levendbarende hagedissen, ofschoon ze wel kunnen zwemmen.

Wanneer de dieren door migratie de Maashorst bereikt hebben, zal dit vanuit de Reekse heide zijn geweest. In geval van migratie zijn de dieren nauw verwant en kan DNA-onderzoek uitsluitsel geven. Populaties die lang van elkaar gescheiden zijn, gaan hierin van elkaar verschillen. In dat geval is er sprake van een restpopulatie.

Wegens zijn studie zal Jari Boerboom de monitoring van de hazelwormen niet kunnen voortzetten. Studenten van de HAS of vrijwilligers van de natuurverenigingen zullen hiervoor benaderd worden.

Nico Ettema

Literatuur

Ettema, N. 2012. Reptielen van de Maashorst. Natuur- en Milieuverenigingen De Maashort, Uden.
Herder, J.E., A. van Diepenbeek & R.C.M. Creemers, 2009. Verspreidingsonderzoek reptielen en amfibieën 2008. Stichting RAVON, Nijmegen. Rapport 2009-03.
W.A.M. van den Heuvel, W. Bosman & F.J.A. Kuenen. Onderzoek naar het voorkomen van de hazelworm in een terrein van Defensie op de Reekse heide bij Schaijk. 2008